



*Economische hervormingen moeten gepaard gaan met een boodschap van culturele en politieke vernieuwing.*

Wereldbeschouwingen

# Wat er nodig is om radicaalrechts te verslaan

In allerlei landen wint radicaal-rechts aan invloed. Rationele tegenargumenten zijn niet genoeg om extremisme te bestrijden. Daarvoor is een rechtvaardige economie nodig die mensen bestaanszekerheid garandeert.

Adriana Abdenur + Bio

29 september 2025

Cadeau geven 🎁

Delen ↗

Leeslijst 📖

Van Duitsland en de Verenigde Staten tot Brazilië en verder wint radicaalrechts terrein. De details verschillen per land, maar het patroon is opvallend hetzelfde: radicaal-rechts bloeit op wanneer economieën er niet in slagen welvaart, rechtvaardigheid en bestaanszekerheid te garanderen.

Dit is geen nieuwe constatering. Antonio Gramsci, Karl Polanyi en andere twintigste-eeuwse denkers beschreven het fascisme al als een reactionair antwoord op de kapitalistische instabiliteit en op de progressieve bewegingen die ontstonden om de excessen daarvan te beteugelen. In *The Great Transformation* stelde Polanyi dat het 'loskoppelen' van de markten van de sociale verhoudingen een vruchtbare bodem schiep waarin het autoritarisme wortel kon schieten.

In onze tijd heeft Nancy Fraser van de New School for Social Research beschreven hoe het neoliberalisme de sociale solidariteit ondermijnt en populisme in de hand werkt. Andere analisten benadrukken dat bezuinigingen en onzekerheid burgers extra vatbaar maken voor simplistische verhalen waarin zondebokken worden aangewezen.

...angenomen.

De geschiedenis laat zien hoe het extremisme gevoed kan worden door massale werkloosheid, inflatie en dalende levensstandaarden, vooral wanneer die samengaan met zwakke instituties, politieke polarisatie of verhalen die inspelen op misstanden en angst. Zoals de Grote Depressie destijds de weg vrijmaakte voor het fascisme in Europa, zo schiep de mondiale financiële crisis van 2008 de omstandigheden voor een nationalistische terugslag wereldwijd.

Vandaag de dag zien we een nieuwe herhaling van dezelfde cyclus. Duitsland leek aanvankelijk veerkrachtig tijdens de Covid-pandemie, maar werd bijzonder zwaar getroffen door de energiecrisis die volgde op de Russische invasie van Oekraïne. Zoals de economen Isabella M. Weber en Tom Krebs hebben laten zien, hadden de stijgende energiekosten een domino-effect op de hele economie, waarbij de prijsstelling van bedrijven de inflatoire druk nog verder versterkte. Terwijl huishoudens worstelden om rond te komen, groeide de populariteit van de extreem-rechtse Alternative für Deutschland.

In de VS hebben decennia van deïndustrialisering, loonstagnatie en groeiende ongelijkheid het geloof ondermijnd dat elke generatie beter af zal zijn dan de vorige. De Inflation Reduction Act van voormalig president Joe Biden was een ambitieuze poging om het industriebeleid nieuw leven in te blazen en de groene productie te bevorderen, maar het effect was van korte duur. Donald Trump wist handig gebruik te maken van de onvrede over de prijsstijgingen na de pandemie en won de verkiezingen van 2024 door vervreemding en frustratie als wapen in te zetten, terwijl hij immigranten, de mondialisering en 'stedelijke elites' aanwees als zondebok.

Brazilië laat een andere dynamiek zien. Miljoenen mensen wisten in het eerste decennium van deze eeuw onder de regering van de Arbeiderspartij van president Luiz Inácio Lula da Silva aan de armoede te ontsnappen, maar velen zagen die vooruitgang weer verloren gaan, terwijl anderen ontevreden zijn omdat zij buiten de sociale programma's vallen. De digitale revolutie heeft werk bovendien onzekerder gemaakt. Sinds zijn terugkeer in 2023 probeert Lula een deel van de verloren vooruitgang te herstellen, maar hij stuit op een Congres dat wordt gedomineerd door radicaalrechts en zijn bondgenoten.

Zelfs nu Jair Bolsonaro is veroordeeld voor zijn poging tot een staatsgreep, beloven andere ultrarechtse leiders in Brazilië eveneens een terugkeer naar orde, stabiliteit en religieus geloof. In hun retoriek benadrukken zij ondernemerschap en zelfredzaamheid. Dat klinkt misschien emotioneel aansprekend, maar het verhaal dat individuen zelf verantwoordelijk zijn voor hun armoede gaat op cynische wijze voorbij aan de structurele barrières die sociaaleconomische mobiliteit in de weg staan.

Internationale schokken – zoals verstoringen in de toeleveringsketen tijdens de pandemie, volatiele energiemarkten, slepende conflicten en de inflatoire effecten van klimaatverandering – hebben de opkomst van radicaalrechtse krachten verder aangewakkerd. Zulke problemen vragen om grensoverschrijdende samenwerking, maar extremisten benutten ze juist om het multilateralisme aan te vallen en af te schilderen als een 'globalistisch complot.' Trumps strafheffingen zijn daar een duidelijk voorbeeld van: zij presenteren de wereldhandel als een nulsomspel waarin buitenlanders worden afgeschilderd als de vijanden van Amerikaanse werknemers.

Dergelijke simplistische verhalen verbinden radicaalrechtse bewegingen sterker dan welke gezamenlijke beleidsagenda ook. Ze draaien allemaal om een fundamentele wij-tegen-zij-logica. Zoals de Braziliaanse socioloog Esther Solano opmerkt, spreken deze verhalen mensen aan die zich in de steek gelaten voelen, door immigranten, minderheden, feministen, klimaatactivisten en anderen tot vijanden te verklaren. In een binaire wereld van winnaars en verliezers verdwijnt alle complexiteit in mythen over verloren culturele zuiverheid en nationale grootsheid.

Deze verhalen weerleggen vraagt om meer dan alleen rationele tegenargumenten. Als de opkomst van radicaalrechts grotendeels economisch van aard is, valt die niet te bestrijden zonder een nieuwe economische visie.

Dat betekent allereerst dat de inflatie bij de bron moet worden aangepakt. De recente inflatiegolf was minder het gevolg van overmatige vraag dan van aanbodschokken, woekerwinsten en structurele kwetsbaarheden. Toch bleef de economische orthodoxie vasthouden aan renteverhogingen en bezuinigingen, waardoor vooral werknemers en de meest kwetsbaren werden getroffen. In plaats daarvan zouden regeringen fiscale instrumenten moeten inzetten – zoals inkomenssteun, belastingverlaging op essentiële goederen en sterkere publieke diensten – om huishoudens te beschermen, en tegelijk moeten investeren in de binnenlandse capaciteit voor hernieuwbare energie, voedselzekerheid en duurzame productie. Het behalen van woekerwinsten door bedrijven moet rechtstreeks worden bestreden met antitrustmaatregelen, strengere transparantieregels en sancties in geval van het opdrijven van de prijzen.

Een tweede prioriteit is om massaal – en strategisch – te investeren in de publieke infrastructuur. Van vervoer en huisvesting tot gezondheidszorg en onderwijs: de publieke sector moet opnieuw worden opgebouwd. Publiek eigendom of strikte regulering van cruciale sectoren kan ervoor zorgen dat diensten betrouwbaar, rechtvaardig en klimaatbestendig zijn. Maar investeringen alleen zijn niet genoeg. Instellingen moeten ook transparanter, verantwoordelijker en participatiever worden, zodat het vertrouwen wordt hersteld dat regeringen daadwerkelijk het algemeen belang dienen.

In de derde plaats is een écht rechtvaardige transitie naar een koolstofarme economie nodig. Een groen industriebeleid kan banen scheppen en achtergestelde regio's nieuw leven inblazen, terwijl de economische activiteit koolstofarm wordt gemaakt. Maar als we te veel aan de markt overlaten, dreigt de groene transitie de ongelijkheid juist te vergroten. De energietransitie moet werknemers versterken, niet in de steek laten. Groene banen moeten goede banen zijn: zeker, goed betaald, georganiseerd in vakbonden en geworteld in de gemeenschap. Daarvoor moet het industriebeleid zich richten op schone energie, herstel van ecosystemen en de zorgsector.

In de vierde plaats moeten we het vertrouwen in de instituties herstellen. Dat vraagt om tastbare verbeteringen op terreinen als betaalbare huisvesting, publieke gezondheidszorg en veerkrachtige infrastructuur. Het betekent ook dat de besluitvorming democratischer moet worden. Instrumenten zoals participatieve begrotingen, burgerberaden en door de gemeenschap gedragen klimaatinitiatieven geven mensen de mogelijkheid om veranderingen niet alleen te ervaren, maar ook actief vorm te geven.

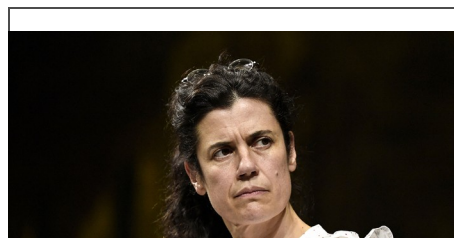
Ten slotte vraagt het weerwerk bieden aan de simplistische verhalen van radicaalrechts om het ontwikkelen van nieuwe, gedurfde verhalen. Economische hervormingen moeten gepaard gaan met een boodschap van culturele en politieke vernieuwing. Waar radicaalrechts angst, verdeeldheid en zondebokken biedt, moeten democratische krachten juist solidariteit, waardigheid en hoop uitdragen – gebaseerd op een verhaal dat het collectieve welzijn centraal stelt, diversiteit viert, en vooruitgang tastbaar en haalbaar maakt.

Radicaalrechts gedijt op wanhoop, onzekerheid en uitsluiting. Kleine aanpassingen aan het neoliberalisme zullen nooit de veiligheid, waardigheid en verbondenheid bieden die nodig zijn om rechtsextremisme uit te putten. Daarvoor is een nieuw economisch model nodig, gestoeld op duurzaamheid, rechtvaardigheid en solidariteit.

---

Vertaling: Menno Grootveld | Copyright: Project Syndicate, 2025

## Lees ook:



### Vroedkundigen van het nieuwe (15)

Isabelle Ferreras pleit voor het einde van de neoliberale onderneming. 'Werk is politiek'

Ewald Engelen 16 oktober 2024



### Hoe nu verder? #7: Politiek econoom Ann Pettifor

## De Britse econoom Ann Pettifor zocht naar alternatieven en kwam met de Green New Deal

Jaap Tielbeke 11 maart 2020

---

Adriana Abdenur is medevoorzitter van het Global Fund for a New Economy (GFNE).